Het spreekt n.l. vanzelf, dat we ons niet in alle gevallen van adverteeren in niet-christelijke bladen kunnen onthouden. Soms tijds, b.v. bij familieberichten, zullen we, om allen te bereiken voor wie ze van belang zijn, er wel gebruik van moeten maken.

Doch overigens gelde bij alle adverteeren als regel, dat we het doen in eigen pers.

V. F.

LITERATUUR EN KUNST.

Adres van den Redacteur: Dr C. Tazelaar, 2e Const. Huygensstraat 77, Amsterdam.

De nieuwste „Rönne".

Aan de bekende vertalingen-serie van J. F. Rönne's werk, die de Uitgeversmaatschappij „Elsevier" te Amsterdam doet verschijnen, werd dezen zomer weer een nieuw deel toegevoegd, „Onder het dak der Pastorie", de bewerking door A. en E. Huber van „Under Praestegardens Tag".

Met dit boek is de zesde roman van den Deensche predikant-schrijver in vertaling tot ons gebracht en, evenals de vorige vijf[1]) vindt het vele en grage lezers.

Onwillekeurig vraagt men zich af, welke de verklaring mag zijn van den opgang, dien de Rönne-romans ten onzent maken. Ze zijn als romans niet buitengewoon; ze hebben volstrekt niet het karakter van tijd-spiegelende literatuur, die de menschen grijpt, omdat hun eigen vragen en moeilijkheden er in leven; ze zijn niet machtig of grootsch; de stof is eigenlijk altijd dezelfde: teekening van de menschen der Deensch eilanden en kusten, wier leven voor een groot deel bepaald wordt door en afhankelijk is van de wilde, forsche natuur en de alles en allen beheerschende Noordzee; de zielkundige ontleding is slechts in een enkel geval frappant (b.v. bij de figuur van den heer Clement in „En de Noordzee bruist . . . .") — enz. enz. Er zou nog wel meer op te sommen zijn.

En toch — de Rönne-boeken worden gelezen en genoten en elk nieuw deel vindt weer vernieuwde sympathie!

De verklaring moet, geloof ik, juist gezocht worden in dat alles, wat ik noemde. Die eigenschappen, dat ze niet grootsch en machtig, niet ingrijpend van gebeuren, niet geweldig van compositie of gecompliceerd in hun ontleding zijn — die eigenschappen trekken de menschen aan. Wie niet al te zeer een vreemde is in de nieuwere roman-literatuur weet, dat de verreweg meeste romans zwaar zijn, 't zij dan van samenstelling, van analyse of ideëen-inhoud. Dat „zwaar" beteekent nog niet altijd „gewichtig", maar is veelal ook „ingewikkeld", „duister", „moeilijk te volgen", „niet in werkelijke verhoudingen te brengen" en wat dies meer zij. En dat zware, in welken zin dan ook, maakt de menschen geestelijk moe, legt een depressie op de stemming en (al is er dan ook vaak plaats voor bewondering en genieting) doet vragen rijzen, die om antwoord worstelen. De romans der latere jaren zijn over 't algemeen zeker niet licht van kleur en zonnig van effect.

En zie nu eens naar het karakter der Rönne-boeken. Dat mint uit door eenvoudigheid, eenvoudigheid van gebeuren, van mededeeling, van samenstelling. De atmosfeer — ik heb er al bij herhaling op gewezen — is frisch en pittig, er valt zonlicht over vele bladzijden, er tintelt humor in de vertellingen, er is leven en prettig bewegen in. En dat alles fleurt de menschen op. Bij de vele beslommeringen, die onze tijd voor vrijwel een ieder meebrengt, geeft dat verademing, ontspanning, brengt dat eens in een geheel andere wereld, een wereld, waarin niet de cultuur, maar de natuur beerscht. De Rönne-boeken doen de menschen eens totaal andere menschen ontmoeten, dan zij zelf zijn, doen inleven in andersoortige verhoudingen, dan die, waarin zij zelf staan. Dat is het, naar mijn gevoelen, wat de Rönne-romans aantrekkelijk maakt, wat de lezers bekoort. En dat is het ook, wat weer naar elk nieuw boek van dezen Schrijver doet grijpen. Niet het herlezen van een genoten boek geeft hier de verfrissching, zooals dat met andere lectuur het geval kan zijn — want daarvoor zijn de Rönne-romans te vluchtig — maar het opnieuw lezen van een gelijksoortig, maar dan toch ander boek. Pip uit het „Het Geluksland" is weer opnieuw aantrekkelijk in de gedaante van „De Consulsvrouw" en Inger uit „Roode Rozen . . ." heeft weer dezelfde bekoring van Elsbeth uit „En de Noordzee bruist". Maar de verhoudingen, de omstandigheden, de feiten zijn andere, en dat prikkelt van nieuws aan de belangstelling.

„Onder het dak der Pastorie", het boek, dat in dit artikel in 't bijzonder de aandacht vraagt, is in zekeren zin anders dan de vorige, inzooverre het een jeugdautobiografie is. „Het Geluksland" maakt ook wel den indruk, uit de herinnering aan eigen jeugd van den Schrijver geput te zijn, evenals „Met kerstmis naar huis", maar die boeken vertellen toch van anderen; men ziet althans den persoon van den Schrijver niet. In dezen roman is het anders; Rönne spreekt over zichzelf, zijn vader, moeder, broers en zusters, verhaalt dus van zijn eigen ouderlijk huis.

Maar in den vorm, in de wijze van vertellen, in zijn geest is toch „Onder het dak der Pastorie" aan de andere boeken volkomen gelijk. Al dadelijk blijkt dat uit den eersten zin, die kenmerkend is voor den Rönne-stijl: „Er woei een vliegende storm uit het Noord-Westen, ofschoon het de tijd was, dat de kruisbessen rijp worden", en het spreekt uit alle détails. We lezen van dezelfde pastorie-verhoudingen, van dezelfde dorpsgewoonten en dorpsbewoners; het leven van Rönne's vader is geheel gelijk aan dat van den domines uit „Het Geluksland", knechten en meiden behooren daar evenzeer tot het pastorie-gezin als hier.

En ook de toon van vertellen is dezelfde. De humoristische wijze van beschrijven, in „Het Geluksland" of „De Consuls-vrouw" zoo aanlokkelijk, ontbreekt ook hier niet. Ik noem b.v. de passage, waarin verhaald wordt hoe Vader Rönne met zijn zoon naar Kopenhagen reist of het stuk, dat het afscheid van den domines en zijn gemeente beschrijft. Voorts vinden we hier ook weer de echte Rönne-figuren, de toegewijde knecht, de trouwe, maar hoekige dienstbode, de zachte en toch wilskrachtige vrouw, de ietwat zonderlinge vreemdeling, e.d. En dat alles, geplaatst in het kader van landelijke gewoonten en dorpsgebeurtenissen, geeft hetzelfde beeld, als we kennen uit de andere romans.

Maar het boek heeft ook, als deze, zijn eigen verdiensten: de teekening van de verhouding tusschen ouders en kinderen, een verhouding van liefde en eerbied; van het gezinsleven, in welks zorgen en vreugde allen deelen; van het kinderspel en kindergenoegen daar in de vrijheid van de eenvoudige, frissche Deensche kustdorpen.

En dan is er een bepaald thema: de berusting, het willig aanvaarden van wat God beschikt. Mooi wordt dat volgehouden in de figuur van vader Rönne, als hij smaadheid en achteruitzetting verdragen moet van een avonturier, die, in een tijd van geestelijke opwaking, van revival dus, weet te speculeeren op gemoedselementen en de prediker wordt uit de omgeving. Dat is voor Vader Rönne de tijd van neergang, van teleurstelling en miskenning, vooral als Carelsen — de bewuste — zijn superieur wordt en hem op allerlei wijze benadeelt en tegenwerkt. Dan moet de oude predikant, die de liefde en de achting had van zijn volk, het aanzien, hoe allen hem verlaten, hoe zijn vrienden kwalijk van hem spreken en de laster achter hem gaat, als hij door zijn dorp loopt. Maar dan ook komt de kracht van zijn gelooven uit, die hem leert wachten op Gods tijd, die hem, zonder tegenspreken, al is het met veel smart, doet gaan den weg, dien God hem te gaan geeft. Gezien door het oog van een kind — de Schrijver vertelt het uit eigen herinnering — is de teekening van dezen toestand zeer eenvoudig, en daardoor spreekt de kracht van het simpel gelooven te sterker.

Daarom is het dan ook Rönne vooral te doen en in dat licht moeten we, m.i. zijn verhaal beschouwen. Want hij maakt de figuur van Carelsen volstrekt niet aannemelijk, geeft ook geen enkele verklaring van diens houding jegens Vader Rönne, wien hij veeleer dankbaarheid verschuldigd is. En de afloop — het plotseling verdwijnen van Carelsen onder den invloed van een Oom van het pasturie-gezin (alweer een ongemotiveerde figuur) is uit het oogpunt van romankunst al even zwak. Als we het boek als roman zouden moeten qualificeeren, in zijn compositie en groepeering, zouden we zeker niet zeer waardeerend kunnen spreken. Maar, zoo oordeelend, zouden we onrecht doen aan den geest van Rönne's werk. Veelmeer dan als literair-kunstgewrocht moeten we een boek als dit zien als een primitief schilderstuk, welks verbeelding ook nooit rationeel is, waarvan de gedachte hoofdzaak is en de wijze, waarop die gedachte wordt voorgesteld, van ondergeschikt belang.

En, zóó beschouwd, is dit boek zeker verdienstelijk en rustige lectuur waard. Men moet het niet lezen, als men geen van Rönne's vorige boeken kent, want het komt alleen uit zooals het is, in de omlijsting van het soort, waartoe het behoort. Maar heeft men eerder van Rönne's werk genoten en daarin iets aantrekkelijks gevonden, dan zal dit nieuwste boek niet onbevredigd laten. Het heeft den begrijpenden lezer inderdaad iets te zeggen.

C. T.

[1]) De andere, alle bij hun verschijnen in ons blad besproken, zijn: „Met Kerstmis naar huis", „Het Geluksland", „En de Noordzee bruist . . .", „Roode Rozen van 't geluk", „De Consulsvrouw".

HET DAGBOEK VAN PIERRE LOTI

door

Dr J. W. Marmelstein.

III.

Van den 1en Augustus 1878 tot den daaropvolgenden 17en Maart is Loti gestationneerd geweest op de Bosporus, op de Gladiateur, een kanonneerboot. In die enkele maanden heeft zich een idylle afgespeeld tusschen den jongen zee-officier en een schoon Circassisch meisje dat thuis hoorde in den harem van een welbedaagden Turk, een idylle waarvan het tragische slot een groote somberheid werpt over heel het verdere leven van Loti. Een reeks van ontmoetingen van vluchtigen, of ook wel van minder vluchtigen aard, verkregen meestentijds, ten koste van levensgevaar en plotseling onderbroken door het onverbiddelijke sein van vertrek.

Enkele vertrouwden, Turken of Franschen, verleenen daarna hand- en spandiensten voor de correspondentie tusschen Loti en zijn odaliska. Maar de oude Turk sterft en zij wordt ten huwelijk gegeven aan een anderen pacha, die veel jonger, en ook waakzamer en jaloerscher is. Dan is alle gemeenschap tusschen de beide geliefden verbroken. Het eenige wat Loti tien jaren daarna vernemt is, dat zij kort na haar tweede huwelijk gestorven is. Een oude vruchtenkoopman wijst hem haar graf. Hij kust de zerk en voortaan zal de tocht daarheen een pelgrimage zijn die Loti, in smartelijke ontroering, volbrengt, telkens als hij in Constantinopel terugkeert. *)

Dit vooral vormt de stof van den eersten roman van Loti. De titel is Aziyadé, uittreksel uit de aanteekeningen en brieven van een luitenant der Engelsche marine, den 10en Mei 1876 in Turkschen dienst getreden en den 27en October gesneuveld onder de muren van Kars.

In 1879 uitgegeven bij Calmann-Levy, bijna door niemand opgemerkt toentertijd, is het nu aan zijn 225sten druk toe. Toen in hetzelfde jaar Loti den uitgever het manuscript van een tweeden roman, le Mariage de Loti, toezond, vroeg deze, twijfelend aan een behoorlijk débiet, om advies aan Mme Adam die toenmaals meer nog dan als schrijfster, een welverdiende reputatie had als vrouw van onfeilbaren smaak en van invloed bij de toonaangevende kringen. Zij las het werk dat haar inoens de openbaring bracht van Loti's absoluut kunstenaarschap, ze annexeerde het voor de Nouvelle revue, die zij pas had opgericht. Van stonden aan werd de anonyme schrijver die, bescheiden, zijn werk had geteekend met „de schrijver van Aziyadé" van een obscuren zee-officier tot een beroemd man. Julien Viaud werd een ster die onder den naam van de hoofdfiguur uit le Mariage de Loti een luisterrijke baan zou maken langs het uitspansel.

In dezen tweeden roman vertelt de auteur onder welke omstandigheden hij aan zijn schuilnaam gekomen is.

„Loti werd gedoopt den 25en Jan. 1872, op den leeftijd van 22 jaren en 11 dagen. Toen de plechtigheid plaats vond, was het ongeveer één uur in den middag te Londen en te Parijs. Het was zoowat middernacht aan den onderkant van de aardbol, in de tuinen van koningin Pomaré van Tahiti, waar het tooneel plaats greep, in Europa een koude en saaie winterdag. Aan den anderen kant, in de tuinen van de koningin, spreidde zich de kalme, ontzenuwende en kwijnende atmosfeer van een zomernacht. Vijf meisjes woonden den doop bij, te midden der mimosa's en oranjeboomen in een geurige zwoelheid onder een hemel, flonkerend van oostersche sterrenpracht."

Niemand dezer hofdametjes was echter in staat de woorden, die zijn naam vormden, Julien Viaud, te zeggen, en daarom liet deze zich noemen bij den naam van een bescheiden bloempje, dat op Tahiti groeit, loti.

Karl von der Steinen beweert, in zijn boek Die Marquesaner und ihre Kunst, dat de l in de taal van Tahiti niet bestaat, dat de hofdametjes Roti hebben moeten uitspreken, maar dat Loti dit pseudoniem niet heeft aangedurfd.

Le roman d'un Spahi heeft zijn ontstaan te danken aan Loti's verblijf aan de Senegal. Het onderwerp van Mon frère Yves en van Pêcheur d'Islande werd geconcipiëerd gedurende enkele kruistochten langs de Bretonsche kust. Voor den laatsten dezer romans had hij tot hoofdfiguur gekozen een matroos uit Paimpol, Guillaume Floury, die een jaar of twintig geleden op zee omgekomen is. Het portret van dit prototype van Yann vindt men in verschillende poses in Loti's schetsboek terug. Van zijn reis naar Japan, brengt Loti de stof mee voor een van zijn meest populaire boeken, Madame Chrysanthème. Jérusalem, la Galilée en le Désert hebben hun aanzijn te danken aan een pelgrimstocht die de schrijver volbracht naar het Heilige Land, les Derniers jours de Pékin aan een expeditie waaraan hij deelnam onder den Duitschen generaal Von Waldersee, die belast was met het onderdrukken van den opstand der Boksers. Herhaalde en langdurige bezoeken aan Turkije, het land van den Islam waaraan hij met zijn hart en zinnen verknocht is geweest, geven hem de materie voor Fantômes d'Orient en van zijn, na Pêcheur d'Islande, meest gelezen boek, les Désenchantées.

Eénmaal hadden Loti's letterkundige talenten hem

*) Naderhand heeft Loti het zerkje doen overbrengen naar zijn huis in Rochefort, waar het een plaats kreeg in het Turksche salon, ingericht als moskee.

HET BOEK VAN DE WEEK.

Gezamenlijke Geschriften, van Dr. Is. van Dijk. Tweede Druk.
P. Noordhoff — Groningen.

Gelijk van den levenden hoogleeraar Van Dijk, gaat er nog steeds van zijn geschriften kracht uit. In dat opzicht zegt het wel wat, dat van de zes deelen er reeds vier herdrukt zijn. Wanneer men leest hoe er gezwoegd wordt om Hoedemaker's werken uitgegeven te krijgen, vraagt men zich onwillekeurig af: waarom loopt het met de schriftelijke nalatenschap zoo vlot? Het antwoord kan niet anders luiden dan: omdat men in breeden kring gevoelt, dat hij ook nu nog een boodschap heeft. Of wil men: omdat velen ook van het thans worstelende geslacht hem nog steeds erkennen als den tolk van hun diepere overtuiging. Achter deze uitgave staat de geestesverwantschap tusschen den overleden professor en een nog steeds stuwende strooming in godsdienstig Nederland.

Daarom interesseert het te weten wat de kracht van dezen man heeft uitgemaakt, wat type hij vertoonde. En nu ik zijn geschriften gelezen, onderscheidene ervan herlezen heb, komt bij mij als eerste indruk boven: uit elk dier verhandelingen — en het zijn er niet weinige, bovendien is hun mengeling bont — spreekt eerbied voor de ziel. Van Dijk tracht in de personen, die hij op zijn levensweg ontmoet, de ziel te vinden. Misschien is deze bewering nog te algemeen. Of deed hij in zijn afscheidscollege niet de eerlijke konfessie: „Het oude, leelijke locaal in de afgebrande academie staat mij met zijn getatoeëerden lessenaar en zijn getatoeëerde banken nog levendig voor den geest. Ik ben namelijk wat animistisch aangelegd, zoodat ook stoelen en banken ten slotte een zekere individualiteit voor mij verkrijgen. Ik ben natuurlijk mee verhuisd, maar ik heb toch aan het nieuwe, betere locaal moeten wennen. Het oude is immers niet voorbij door het betere, dat in zijn plaats gekomen is"? (II, 509). In die woorden: ik ben wat animistisch aangelegd, zoodat ook stoelen en banken ten slotte een zekere individualiteit voor mij verkrijgen, heeft hij zichzelf fijn geanalyseerd. Niet het algemeene, maar het bijzondere, niet de soort, maar het exemplaar, niet de menschheid, maar de mensch trok hem aan en hij voelde zich onwennig, zoolang die mensch, dat bijzondere, dat exemplaar niet voor hem leefden, zoolang hij de ziel niet had ontdekt.

Nu valt dat zielen-zoeken niet mee. Gij moet door heel wat omhulsels heendringen, eer gij bij iemands ziel zijt. Vooral bij de schijnbaar open naturen, ondervindt gij niet zelden den meesten hinder. Gij kunt er dan ook, al wordt gij zoo oud als Van Dijk, niet zoo heel veel afwerken in uw leven. Ook Van Dijk heeft betrekkelijk met weinigen kontakt gekregen. Maar onder die weinigen behoorden dan ook de grootsten: Socrates, Kierkegaard, Thomas à Kempis of althans de schrijver van de Imitatie, Ibsen, Shakespeare, Dante, Pascal, Vinet en om er nog een te noemen: Gomarus. Ja, zoo waar ook Gomarus. Maar diens ziel vond hij eigenlijk per ongeluk. Het was bij „een gelegenheid". En of hij toen nog wel de ziel van Gomarus heeft aangeraakt, zal ik hier maar niet uitmaken. In elk geval heeft hij Gomarus beter verstaan dan bijna van iemand, die de ethische richting is toegedaan, gevergd kan worden. Het portret van Gomarus valt niet al te ongunstig uit. Hier is het: „Gomarus is geen „twistziek" man geweest, al zal het wel waar zijn, dat hij door zijn moeilijk en onrustig leven niet bepaald geworden is een gemakkelijk en glad salonmensch. Misschien kan hij het best beschreven worden door een beeld. Er zijn in het bosch reeds wat oudere boomen, die op hun oppervlak hier en daar knoesten vertoonen. Die knoesten komen er, vermoed ik, ook niet door louter lieven zonneschijn. Jonge boomen in de omgeving kunnen zich nu wel beroemen op hun gave, gladde stammen, maar zij hebben ook niets ondervonden. Zulk een oudere boom is Gomarus geweest". (II, 448). En dit moet er aan toegevoegd: Van Dijk had Arminius „door". Wilt ge een paar komplimentjes aan diens adres? „En dan, ik rangschik Arminius, wat zijn voorgegeven adhaesie aan de kerkleer betreft, met verlof onder de intens-vervelende menschen, die, als een ander anders voelt en verder denkt dan zij zelf, onmiddellijk spreken van „onnodig dispuut"." „Als men de vraag stelt waar Arminius zich zou willen verantwoorden over zijn gevoelens, kan men gerust antwoorden: „eigenlijk nergens". „Hij was een vogel, dien men moeilijk onder schot kon krijgen."

Menschen, die er enkel op uit zijn om zielen te zoeken, zijn voor het groote, drukke leven niet al te geschikt. Zij kunnen immers die immense massa menschen, die men tegenkomt, niet allen op de ziel beproeven? Neen, zij hebben behoefte aan stilte, aan intimiteit. Zij moeten alles op hun gemak doen. Bij Van Dijk wordt men dan ook niet getroffen door groote belezenheid. Het feitenmateriaal, waarover hij beschikt, is tamelijk beperkt. Forsche lijnen durft hij niet aan. Aan een systeem waagt hij zich niet. Zijn kracht ligt in het fijne, in het geestige. Dat boeit u in zijn geschriften tienmaal op iedere bladzijde. De vertrouwelijke omgang niet met menschenrassen of menschengroepen, maar met zielen, inspireert hem een soort Chokma, levenswijsheid, welke Oostersch zou aandoen, indien hij onder alles niet zulk een nuchter Nederlander was gebleven. Gewichtig doet hij nooit. Hij besluit zijn inleiding tot een belangrijk onderwerp b.v. met deze passage: „Ik ga dan in deze ure tot u spreken over aesthetischen en ethischen godsdienst, kort en zoo mogelijk duidelijk. Kort, omdat de raad, dien Scribe eens gaf aan een van zijn medewerkers: „al wat men weglaat, wordt niet uitgefloten", mij uitermate verstandig voorkomt. Duidelijk zoo mogelijk, omdat al wat in den loop der eeuwen werd opgeborgen in wetenschappelijke kunsttermen, met eenige inspanning ook wel kan gezegd worden in de „moers taal".

Om zielen te vinden snijdt hij geen menschen open. De psychologische techniek verstaat hij niet. De psychische anatomie vindt in hem geen bewonderaar. Aan alle wetenschappelijk apparaat in deze heeft hij maling. Dat kon hij in zekeren zin ook hebben, omdat hij een zevende zintuig bezat. Zijn intuitie werkte bij hem veel zekerder dan alle psychologisch experiment. Daardoor had hij het gemakkelijk. Hij behoefde niet van de eene boekenkast naar de andere te loopen. Wel zal hij veel tijd hebben noodig gehad om te mijmeren.

Wat hij in de zielen zoekt? Stellig vroomheid. Maar feitelijk toch nog meer schoonheid. Soms enkel schoonheid. Hij is het zoo hartelijk eens met Gunning, waar deze schreef: „Tenzij ons zedelijk leven esthetisch zij, ja overvloediger dan dat van hen, die de esthetische richting volgen, kunnen wij in het Koninkrijk der hemelen niet ingaan. Want Sion is niet alleen heilig, maar ook de volkomenheid der schoonheid, vanwaar God blinkende verschijnt". (IV, 407). Hij openbaart zich gedurig als de artistieke geest, in wien de theoloog meer dan eens in den litterator ondergaat.

Zoo komt hij dunkt mij als vertegenwoordiger van een der stroomingen in de ethische richting duidelijk naar voren. Krijgt men onder de ethischen al meer oog voor het sociale, het individualisme overweegt toch nog altijd. Inzoover heeft Van Dijk de meeste Ethischen achter zich. Maar hier moet toch nog geschift worden. Er is een bepaalde groep onder hen, die het ethisch-religieuse zoo nauw mogelijk verbinden aan het aesthetische. Deze scharen zich al dichter om Van Dijk. Maar dwars door die groep loopt weer een deeling. De eene vermeidt zich in het algemeene, de ander in het bijzondere. De eene laat zich leiden door den zin voor het abstrakte, de andere door den zin voor het concrete. De eene bedient zich het liefst van vage termen, van algemeenheden, van benaderingen, de andere begrenst den kring van zijn belangstelling tot bepaalde gegevens. Voor de laatsten is Van Dijk in het bijzonder de man.

Bij sommigen heerscht de meening als zou het ethische zich per se kenmerken door het wazige, het sfeerachtige, het ongrijpbare. De werken van Van Dijk kunnen hen ervan overtuigen, dat er ook nog een andere kategorie van Ethischen bestaat. Zijn Schriftbeschouwing is daarvoor leerrijk. „Hoe is het", zoo vraagt hij, „met ons? Er wordt veel gesproken over het gezag van den Bijbel. Ik denk, dat het in den regel een onvruchtbare kibbelarij is. De menschen komen niet, waar zij wezen moeten. Misschien zegt iemand: maar het komt er toch op aan dat het gezag der H. Schrift erkend wordt. M. T. op gevaar van een oogenblik misverstaan te worden, antwoord ik: daar komt het zoo in 't algemeen gesproken niet op aan, het komt aan op iets, dat veel en veel dichter bij u is: het komt hierop aan dat gij zeggen kunt: welk gezag de Bijbel voor U heeft, of nog liever op de vraag: wat hebt gij in uw Bijbel? .... Ik denk, M. T., dat het gezag van de H. Schrift op deze wijze tot stand komt, het gezag, dat waarlijk onaantastbaar is. Mij treft een merkwaardig verschijnsel, als ik de menschen over den Bijbel hoor spreken. Zij, die hem het meest, het innigst liefhebben, prijzen hem niet vurig met drukke woorden, zij verbezen zich niet in algemeene woorden. Zij spreken ook zelden, daar moet gij ook op letten, zij spreken ook zelden van den heelen Bijbel. Zij hebben zoo hun eigen

„KRUIMKENS"
VAN 'S HEEREN TAFEL.
Geref. geïllustreerde Kalender.
Was reeds Uws Vader's kalender!
ZIJ OOK DE UWE!!

---

bijna zijn rang en zijn betrekking gekost. In 1883, tijdens de expeditie naar Tonkin, had hij aan de Figaro artikelen opgezonden waarin de gruwelen van den oorlog werden blootgelegd met zulk een aangrijpend realisme, dat ze opschudding verwekten en vooral in de Engelsche en Duitsche pers met welgevallen en leedvermaak werden gecommenteerd. Korten tijd daarna, werd Loti evenwel in eer hersteld. Uitgenomen dit minder prettige incident is het duidelijk voor een ieder dat zijn letterkundige arbeid hem slechts voldoening heeft gegeven, vooral uit een geldelijk oogpunt. Bij de romans die we daarnet hebben geciteerd, zijn er (les Désenchantées en Pêcheur d'Islande bij voorbeeld) die hun drie of vierhonderdsten druk beleven. Met het succes kwam ook de rijkdom. Een der eerste dingen die de schrijver deed, toen hij in bonis werd, was aan zijn familie te Rochefort het integrale bezit van het ouderlijk huis weer te geven. Later vergrootte hij het en maakte er het museum van zijn herinneringen van, „la maison enchantée", het tooverhuis, van Rochefort.

In 1891 werd Loti gekozen tot lid van de Académie française; de verheuglijke tijding werd hem meegedeeld aan boord van het pantserschip, de Formidable waarop hij als luitenant diende.

Maar in plaats van een salonheld te worden of zich geheel te wijden aan zijn auteurschap, bleef hij bij zijn oude vak. Loti heeft nooit veel van Parijs gehouden of van het verkeer in de groote wereld. Hij stelde ver daarboven zijn rustige en bescheiden omgeving, waar hij zich beter thuis voelde en de letterkunde stond voor hem achter bij zijn zeemansvak. Als letterkundige voelde hij zich steeds min of meer leverancier van openbaar vermaak, „amuseur public", — het woord is van hem zelf. Toen hij, in 1910, den militairen dienst vaarwel zei, eenigszins noodgedwongen, omdat het tusschen hem en den toenmaligen minister van marine niet heelemaal boterde, telde hij meer dan twee en veertig dienstjaren, waarvan hij er bijna twintig op zee had doorgebracht. Zijn meeste romans zijn geschreven in de onophoudelijke drukte van een zeemansleven, beurtelings in de hut aan boord of op gemeubileerde kamers aan wal.

Uit zijn huwelijk, gesloten in 1886 met Jeanne Blanche Franc de Ferrière, is één zoon geboren, die den Viaud's naam van Samuel draagt. Samuel Viaud werkte met zijn vader samen aan diens laatste uitgaven. In 1914, bij het uitbreken van den oorlog, werden zij beiden gemobiliseerd. Loti gaf zijn oorlogsindrukken weer in twee boeken: La hyène enragée en l'Horreur allemande.

In zijn laatste levensjaren is Loti bezocht geworden door een ziekte die zijn lichaam onbewegelijk hield, zonder in het minst zijn geest te schaden. Den 10en Juni 1923 is, in zijn villa te Hendaye, de groote schrijver kalm heengegaan, nadat hij aan Mme Juliette Adam, de negentigjarige vriendin die hij aan zijn sponde had laten komen, verklaard had, vastelijk te gelooven dat hij hiernamaals zijn geliefde moeder zou wederzien.

Een oorlogsschip, de Chamois, geëscorteerd door vier torpedobooten, heeft zijn asch overgebracht van Hendaye naar Saint-Pierre-d'Oleron waar hij in „le jardin des aïeules" een zeer diep graf had laten graven. Een klein graniet blokje dat tot eenig opschrift heeft de woorden „Pierre Loti", dekt het hoofdeinde van de plaats waar hij rust van zijn menigvuldige zwerftochten, van zijn overvloedigen arbeid en van de talooze moeiten en benauwenissen des levens, waarvan hij tot het einde de volle zwaarte heeft gevoeld en wier last hij schier alleen heeft moeten dragen.

* * *

Het is vrijwel een gemeenplaats geworden, te zeggen dat het leven hier op aarde een treurspel is. Toch is dat het begin en het einde onzer wezenlijke ervaringen. Het is een treurspel met de somberste ontknooping die iemand had kunnen uitdenken. Ja, in dagen van gezondheid, van voorspoed, in lentedagen, waarop onwederstandelijke krachten het bloed in de zwellende aderen der natuur doen gisten als wijn, vergt het van de meesten onzer, beperkten en oppervlakkigen die we zijn, een inspanning om te beseffen dat als het gras des velds onze dagen zijn, dat wijzelf met alles wat wij liefhebben op aarde, gedoemd zijn te verdwijnen en vergeten te worden.

De werkelijkheid van het aardsche leven is vergankelijkheid, ontbinding, vergetelheid:

Ainsi tout change, ainsi tout passe;
Ainsi nous-mêmes nous passons,
Hélas! sous laisser plus de trace
Que cette barque où nous glissons
Sur cette mer où tout s'efface.

Lamartine.

Ik herinner mij nog altijd het aangrijpende slot van Alfred de Vigny's schoon boek Stello, waar de hoofdpersoon, le docteur Noir, vraagt aan zijn jongen zwaarmoedigen vriend Stello, wat verwachting men hebben kan van deze wereld, waarop men komt met de gewisse zekerheid dat men zijn vader en moeder naar het graf mag brengen, waar het vast staat dat van twee wezens die elkaar liefhebben en elkander hun leven wijden, de een den ander zal verliezen en zal zien sterven, waar alle menschelijke arbeid nooit iets anders heeft bereikt dan wat uitgedrukt wordt in een vraag en een zucht: Waartoe? en Helaas!

(Wordt vervolgd.)